

Vore Sparekasser gennem 100 Aar.

Af

H. L. Bisgaard.

I indeværende Aar fejrer som bekendt vore Sparekasser Hundredaarsdagen for deres Bestaaen. Nogle Bemærkninger om den Udvikling, de i dette lange Tidsrum har gennemløbet, turde maaske derfor paa-regne nogen Interesse hos Tidsskriftets Læsere.

Da Sparekasseinstitutionen kom til Danmark, var den ikke længer hel ny. Tyskland havde allerede længe kendt den. Dette Land menes forøvrigt at have været det første, der virkeliggjorde Tanken om denne Slags Institutioner, idet den første Sparekasse skal være oprettet i Brunsvig Aar 1765. Ogsaa indenfor det danske Monarkis Grænser havde vi kendt dem i flere Aar, før de fandt Vej til Kongeriget. Saaledes blev der oprettet en Sparekasse i Kiel 1796 og en lignende i Altona 1801. Ja, paa en vis Maade havde vi endogsaa i Kongeriget Institutionen i Virksomhed før 1810, idet den i 1795 efter J. N. Tetens Plan af Regeringen oprettede almindelige Forsørgelseskasse blandt sine Afdelinger havde en saakaldet Besparelses-Kasse, hvori modtoges Indskud paa mindst 5 og højst

2000 Rdl. C. De forrentedes med 3°/_o og kunde opsiges med 3 Maaneders Varsel til en Juni eller December Termin. Midlerne anbragtes udelukkende i Statsobligationer. Nogen lang Levetid fik denne Indretning dog ikke. Ved Statsbankerotten 1813 inddrog Regeringen dens Midler i Statskassen og overtog tillige dens Forpligtelser.

Som selvstændig og privat Institution holdt imidlertid Sparekasserne først deres Indtog hos os i 1810. Det var Lehns greve Frederik Adolph Holstein til Holsteinborg, der oprettede den første danske Sparekasse. Den havde intet andet med Staten at gøre end, at den søgte og fik Tilladelse til, at »de Documenter, som udstædes i Anledning af de smaa Summer fra 1 til 150 Rdl., som til den til Nytte for Almuen paa Grevskabet Holsteinborg under bemeldte Grevskabs Industrie-Selskabs Garantie oprettede Spare- og Laanekasse indbetales, deraf udlaanes eller siden opsiges eller transporteres, maa skrives, og hvor fornødent gjøres, i Retten modtages til Læsning paa ustemplet Papir«. (Kgl. Resol. 25. Juni 1811).

Iøvrigt stod den ganske paa egne Ben. Dens Virkeomraade var Grevskabet Holsteinborg, og enhver, »som boer paa Grevskabets Grund og ej er Embedsmand eller haver i Biug over 1 Tønde Hartkorn, har Tilladelse at anbringe de Penge, han kan undvære, udi denne Kasse«. De Summer, der modtoges som Indskud, maatte ikke være »under 1 Rdl. og ej fulde 150 Rdl.«. »Summer af 150 Rdr. og derover kunde vel deponeres af hvemsomhelt paa Grevskabet boende, ligesom og Selskabet vil gjøre sig Umage at anbringe disse mod behørig Sikkerhed og efter Overlæg med

Ejeren, men i den egentlige Sparekasse til Renters Svarelse ... kan saadanne Summer ej modtages«.

De saaledes indskudte Summer anbragtes i Udlaan til Godsets Beboere. Thi det var netop det ejendommelige, at denne vor første Sparekasse intet kendte til Anbringelse af Midlerne i Statens Kasse, men selvstændig forvaltede og anbragte de modtagne Beløb. Den var altsaa baade Spare- og Laanekasse. Den var, om end efter en beskeden Maalestok, et virkeligt Kreditinstitut, en Formidler af Kapital.

Og der er fremdeles det ejendommelige ved den, at dens Styrelse vilde være sikker paa, at Midlerne fik en virkelig økonomisk, en produktiv Anvendelse: «Hvo som optager Laan, maa godtgjøre, at han vil anvende samme enten til oekonomiske Indretninger, eller til Industrie Anlæg, saasom Agerdyrknings eller Haandværks Redskaber, Jordforbedringer ved Grøvters Gravning eller Steenbrydning og Hegns Opførelse, Kreaturers Anskaffelse og deslige, hvorved han vil være istand til at høste større Gavn af sit Brug, eller lettere vil kunne drive sin Profession, og saaledes derved blive istand til at tilbagebetale Capitalen, uden igjen at gjøre nyt Laan. Udi den udstædende Obligation skal derfor og stedse bestemt nævnes til hvad Hensyn Laanet er skeedt«.

Laanene gaves som Regel mod Pant i fast Ejendom eller Kaution. »For smaa Summer indtil 25 rd., der for nogle Maaneder af Cassereren kan udlaanes, kan og stilles haandfaaet Pandt, naar saadant bestaar i Metaller, eller andre saadanne Sager, som ej ere vanskelige at bevare for Bedærvelse«.

Planen, det vil sige: Kassens Vedtægter, hvoraf

ovenstaaende Citater er tagne, er underskreven d. 2. Nov. 1810. Denne Dato maa altsaa betragtes som den egentlige Mærkedag.

Om Kassens senere Skæbne er der det interessante at berette, at Kassen ikke, som det tidligere har været antaget, har været opløst. Den har i Virkeligheden fortsat sin Virksomhed gennem alle de hundrede Aar. I 1839 var Indskudskapitalen 3638 Rbd. 73 $\frac{1}{2}$ Sk., Udlaanene 1010 Rbd. 48 Sk. I Ringsted Sparekasse indestod 1651 Rbd. Dette kunde tyde paa, at Virksomheden har været ved at ebbe ud; men om en Standsning er der ikke Tale. Naar Kassen nu daterer sin Oprettelse fra 1847 istedetfor fra 1810, ligger dette i, at den i 1847 fik ny Direktion og ny Garanti og deraf følgende ny Bevilling til Udstedelse af Dokumenter paa ustemplet Papir. Det er da den nye Ordning, ikke Kassens Oprettelse, der daterer sig fra 1847.

Under de meget urolige og vanskelige Pengeforhold, der herskede ved Begyndelsen af det 19. Aarhundrede, er det ikke underligt, at Spare- og Laanekassen for Grevskabet Holsteinborg ikke straks fik Efterfølgere. Vi skulde først om det urolige Hjørne 1813 med alt, hvad dertil hørte, før vi kunde faa Tid og Lyst til at tænke paa nye Sparekasser.

Den næste i Rækken var Odense Byes Sparekasse. Den blev oprettet i 1816 af Amtmand, Kammerherre Jens Benzon. Ogsaa den var tillige Laanekasse. Den »udsatte« sine Penge paa Vexelobligationer, forsynede med en bekiendt, vederhæftig Mands Kaution for prompte og skadesløs Betaling; og ogsaa den har fortsat sin Virksomhed uafbrudt siden Stiftelsesaaret. Naar den synes forsvunden, idet der nu ingen Spare-

kasse eksisterer af dette Navn, og »Fyens Stifts Sparekasse« daterer sin Oprettelse fra Aaret 1832, skyldes dette ganske lignende Forhold, som fandt Sted ved Holsteinborg Sparekasse. Fra 1. Januar 1832 udvidedes nemlig Odense Byes Sparekasse til at omfatte hele Fyens Stift. Samtidig ændredes Navnet til »Fyens Stifts Sparekasse«, og den nysnævnte Dato regnedes for dennes Stiftelsesdag.

Begge vore første Sparekasser var altsaa baade Spare- og Laanekasser — ganske som de nu bestaaende. Og denne Form er altsaa den oprindelige.

Det var først Kongerigets tredie Sparekasse »Sparekassen for Kjøbenhavn og Omegn«, der brød med det oprindelige Princip. Den anbragte de indskudte Beløb dels i den kongelige Kasse, dels i Nationalbanken. Herom hedder det i Indbydelsen til Publikum:

»De Penge, som maatte indkomme i Sedler og Tegn (2: Skillemønt) har Hans Majestæt Kongen, paa vor allerunderdanigste Ansøgning, tilladt at maatte, som en speciel Begunstigelse for denne Indretning, modtages i Statskassen efter deres paalydende Værdi og forrentes med 5 Procent. De Summer, der indkomme i rede Sølv, har Direktionen for National-Banken erklæret sig villig til at modtage og forrente paa samme Maade.«

Hermed var altsaa Selvstændighedsprincippet foreløbig opgivet, især da de andre i 1820'erne oprettede Kasser helt eller delvis traadte i den københavnske Kasses Spor. Sparekasserne blev altsaa nu ensidige Spareinstitutioner. Selv Odense Byes Sparekasse gik over til den nye Form, idet den ved sin Udvidelse i 1832 søgte og fik Tilladelse til at deponere sine Indskud i Statskassen.

Denne Anbringelsesmaade, der utvivlsom først og fremmest skyldes Hensynet til Sparerne, og som ogsaa indeholdt en ret betydelig Begunstigelse for disse, idet Sedlerne som anført modtoges af Statskassen til deres paalydende Værdi, var dog fra flere Synspunkter ret uheldig. For det første kunde den netop i Datiden ikke siges at være absolut betryggende, hvad Sikkerheden angik, eftersom det jo ikke var særlig længe siden, at Statsbankerotten havde fundet Sted. Og dernæst kan der vel næppe være nogen Tvivl om, at Midlerne havde gjort nok saa god Gavn ved istedetfor at tilflyde Statskassen at være komne den nationale Produktion tilgode. Tilmed var jo Tiden i højeste Grad kapitalfattig, og Produktionen trængte utvivlsomt til enhver Haandsrækning, der kunde ydes den. At Anbringelsen i Statskassen blev til Besvær og omsider uheldig for denne sidste, skulde Tiden vise.

Og det maa jo erindres, at det ikke blot var de nye Opsparinger, der ikke kom Produktionen tilgode. Denne berøvedes i Virkeligheden adskillige Kapitaler, som den før Sparekassernes Tid havde haft at virke med. Private Penge, Foreningsmidler, Legatkapitaler o. l., der hidtil havde været anbragte privat, gled nemlig nu over i Sparekasserne, og det varede ikke længe, før Forretningskapitaler gik samme Vej. Banker til at tilfredsstille Forretningsmænds Behov fandtes jo ikke — Nationalbanken og den saakaldte Centralkasse alene undtagne. Og Forretningsmænd var da ikke længe om at opdage, at Sparekasserne frembrød en fortrinlig Anbringelse. Deres Opsigelsesfrist oversteg i al Fald ikke det sædvanlige, Forrentningen var god — i Begyndelsen 4 $\frac{0}{10}$ — Ulejligheden med at indsætte

og hæve kun ringe o. s. v. Følgen var da ogsaa, at Pengene strømmede ind i langt større Maalestok end forventet, og flere af Sparekasserne kom ligefrem i Forlegenhed derved.

Dette blev især Tiltældet, da Statskassen begyndte at vægre sig ved at modtage de stadig voksende Summer. Tilladelse til at indsætte Midlerne i den kongelige Kasse blev nemlig oprindelig kun givet indenfor ret snævre Grænser. Sparekassen for København og Omegn fik saaledes Tilladelse til at indsætte »indtil et vist Beløb t. Ex. 50,000 Rbd. de successivt indkommende Summer i Sedler, 100 Rbd. ad Gangen«, Aalborg Byes og Omegns Sparekasse fik Lov til at indsætte »indtil en Sum af 15000 Rigsbankdaler Sølv og 15000 Rigsbankdaler Sedler« — hvad der senere udvidedes med 30000 Rbd. — Vejle Byes og Amts Sparekasse fik Tilladelse til at anbringe 50000 Rbd. o. s. fr.; og da nu Pengene strømmede ind i langt større Udstrækning, end disse Grænser angav, opstod Forlegenheder baade overfor Statskassen og overfor Sparerne, og flere Sparekasser maatte indskrænke Modtagelsen af Indskud.

Sparekassen for København og Omegn, der i 1829 havde mellem 600000 og 700000 Rbd. indestaaende i den kongelige Kasse, opsagde saaledes ved Bekendtgørelse af 22. Januar 1830 Forretningsmændenes Kapitaler »som ogsaa Alt hvad der paa noget Sølv-Conto oversteg 500 Rbd.«, og den delte sig i 2 Afdelinger, hvoraf den ene, for hvis Vedkommende den ikke længer modtog Indskud, svarede den gamle Rente af 4°/_o p. a., medens den anden og nye Afdeling kun svarede

3 0/0. Vejle Byes og Amts Sparekasse tog tilsvarende Forholdsregler.

Hvad enten nu Kasserne, som de oprindelige, var Spare- og Laanekasser, eller de, som de senere tilkomne, var ensidige Spareinstitutioner, var de imidlertid alle af udpræget filantropisk Karakter. Det var jo Formaalet at komme Smaamanden til Hjælp, at opdrage ham til at spare for derved at hæve ham økonomisk og yde ham den fornødne Støtte herved. Derfor stilledes altid en Garanti, kontant eller personlig, derfor ydedes Ledernes Arbejde gratis, derfor sørgedes for frit Husly o. s. fr. Principet var her »Hjælp til Selvhjælp«, og dette Princip virkeliggjordes paa den smukkeste Maade, selv om det, hvad der fremgaar af det ovenfor anførte, ikke just eller ikke blot var Smaafolk, der nød godt af det.

Regeringen stillede sig overmaade velvilligt til de nye Institutioner. Den modtog som anført Midlerne i den kongelige Kasse — Sedlerne til deres paalydende Værdi — og forrentede dem til at begynde med med 5 0/0 p. a. Den tilstod Kasserne Fritagelse for Brugen af stemplet Papir til Kontrabøger, og den gav dem Bevilling paa, at de indsatte Midler ikke maatte belægges med Arrest eller Beslag. Den eneste Forpligtelse, den til Gengæld paalagde dem, var den, at de en Gang aarlig skulde offentliggøre deres Regnskab — Kancelliskrivelse af 28. Juli 1827 —; og denne Forpligtelse opfyldtes allerede af i al Fald flere af de da oprettede Kasser.

Den nysomtalte altfor rigelige Indstrømmen af Kapitaler i Statskassen bevirkede imidlertid snart en noget forandret Holdning fra dennes Side. Allerede i 1820'erne nedsatte den lejlighedsvis Renten af ny ind-

satte Kapitaler fra 5 til $4\frac{1}{2}$ og $4\frac{0}{10}$, ligesom den ogsaa krævede længere Opsigelsesfrist; men det varede ikke længe, før den maatte gribe til kraftigere Forholdsregler for at holde sig de stadig voksende Kapitaler fra Livet og for at formaa Sparekasserne til selv at anbringe disse.

Man begyndte nemlig nu offentligt at klage over, at Sparekasserne unddrog den private Produktion Kapitaler, der hidtil var komne denne tilgode. Navnlig klagede Ejendomsbesidderne over de Vanskeligheder, som Sparekasserne lagde dem i Vejen for Prioriteringen af deres Ejendomme. At der kunde være noget berettiget i disse Klager er allerede omtalt, og Ulæmperne ved den bestaaende Ordning steg jo tilmed, efterhaanden som der kom flere og flere Sparekasser, og disse blev mere benyttede. Det endte da ogsaa med, at Regeringen tog Hensyn til disse Klager. Ved Skrivelse af 18. Dec. 1832 fra Direktionen for Statsgælden og den synkende Fond meddeltes det Kasserne, at Renten af allerede indestaaende Summer vel forblev den samme som hidtil, nemlig 5, $4\frac{1}{2}$ og $4\frac{0}{10}$, men at Statskassen for Fremtiden kun modtog Summer til midlertidig Forrentning med $3\frac{0}{10}$ p. a. Dog indrømmede man stadig Kasserne Ret til at have et Beløb, svarende til deres oprindelige Grundfond, indestaaende til den tidligere fastsatte Rente. Og endelig tilbød man fremdeles nyoprettede Kasser at maatte indsætte et vist Beløb som Grundfond til $3\frac{1}{2}$ à $4\frac{0}{10}$.

Morsomt nok hedder det i denne Skrivelse, at de omtalte Klager efter Statsgældsdirektionens Mening ikke havde noget paa sig, da »de opsamlede Fonds ikke forhen udgjorde nogen Deel af Provindtens til Udlaan

tielige Cirkulationsmidler, og nogle Sparekasser igien have uddraget de indskudte Summer for at gjøre dem frugtbringende ved Udlaan og altsaa snarere have skabt Fonds for Udlaan«. Men for »at forhindre selv ubeføjede Klager og for indirekte at opfordre til større Virksomhed for Udlaan« tager man dog de nævnte Forholdsregler.

Disse kom nu slet ikke Sparekasserne tilpas. De, der var oprettede med Anbringelsen i Statskassen for Øje, frygtede dels for det større Arbejde, der vilde blive Følgen af den nye Anbringelsesmaade, dels for, at Sparerne nu ikke længer skulde føle sig sikre eller for at de skulde blive utilfredse med den lavere Rente og derfor unddrage Sparekasserne deres Penge. Nogen Tilbagegang kunde utvivlsomt ogsaa spores, hvorved dog maa erindres, at flere Kasser allerede da havde indskrænket Modtagelsen af Indskud. Man maatte jo imidlertid finde sig i det uundgaaelige, og flere af de ældre Kasser — saaledes Vejle og Aalborg — slog da ogsaa kort efter ind paa Udlaansvirksomheden, ligesom nye (Roskilde f. Eks.) helt gav sig Udlaansvirksomheden i Vold.

Af nye Kasser oprettedes nu forholdsvis faa. Det var mærkeligt, at 1820'erne, der i økonomisk Henseende var saa rent elendigt et Tiaar, saa saa forholdsvis mange Kasser blive oprettede — ialt 12 —, medens 1830'erne, der havde en betydelig økonomisk Bedring at opvise, kun saa meget faa — ialt 7. Og dog var Sparekasserne jo nu langt mere kendte, og Befolkningen nærede mere Tillid til dem. Sagen var vel, at vi til en vis Grad kunde siges at være mættet med Sparekasser. Behovet var foreløbig tilfredsstillet. Muligt

var det dog ogsaa, at Efterlignelsestrangen var mindre nu end tidligere. Endelig bidrog ogsaa Regeringens forandrede Holdning til at lægge en Dæmper paa Trangen til at oprette nye Kasser.

Kritiken over Sparemidlernes Indstrømmen i Statskassen blev ogsaa i 30'erne endnu mere levende end tidligere og kom fra Mænd, der talte med mere Vægt end de utilfredse Ejendomsbesiddere. Navnlig paavistes det nu, at den foruden at berøve Produktionen nødvendige Kapitaler indeholdt en Fare for Statskassen selv, idet politiske Forviklinger kunde bevæge Sparerne til pludselig og i stor Maalestok at udtage de indskudte Beløb, hvad der kunde sætte Finanserne i stor Forlegenhed. Denne Forudsigelse, der paa en ret virkningsfuld Maade skulde gaa i Opfyldelse 1848—49, bevægede sandsynligvis ogsaa Regeringen til vedvarende at søge at frigøre sig for Sparekasseindskudene. I 1838 opsiger den i al Fald Kapitaler, der endnu henstod til $4\frac{1}{2}$ og 5% Forrentning.

Fyrreerne var jo i mange Henseender en Fremgangstid for Danmark. Den lange Fredsperiode, Folkets gennemførte Sparsommelighed, de bedre Konjunkturer, Pengeforvirringens Afslutning o. s. v. havde omsider gjort deres Virkning. Befolkningens Stigning i Tal og Velstand var et Bevis herpaa. Og en naturlig Følge heraf var atter Sparekassernes Fremgang. I 1847 var deres Tal steget til 34, og Sparernes Tilgodehavende, der nu for første Gang findes opgjort, var vokset til 8,7 Mill. Rbd.

Saa kom Krigen og med den Ængstelsen for de indskudte Midler. Denne Ængstelse steg til Panik, da det rygtedes, at Staten vilde lægge Beslag paa Spare-

kassemidlerne til Bestridelse af Udgifterne ved Trop-
pernes Udrustning. Alle Forsøg paa at slaa Rygterne
ned frugtede intet. Kasserne blev Genstand for vold-
somme Run. Vel forsøgte de alle Midler til at klare
Situationen. De forhøjede Indlaansrenten, realiserede
Værdipapirer, nægtede at forlænge Udlaan mod Vek-
selobligationer, opsagde Prioriteter, søgte Laan i Natio-
nalbanken o. s. fr. Men alle disse Forholdsregler forslog
intet. Der var kun ét, der kunde hjælpe: Udbetalingerne
fra Statskassen; men disse lod vente paa sig, og Pu-
blikums Frygt tiltog. Det viste sig da nu, hvor sandt
det var, at Regeringen vilde komme i Forlegenhed paa
Grund af Sparepengenes Indestaaen i Statskassen. Paa
en Tid, da denne havde allermest Brug for sine kon-
tante Midler, strømmede disse i stor Maalestok ud til
de skrækslagne Sparere. I det første Krigsaar uddrages
ialt af Sparekasserne ca. 1 Mill. Rbd., i det næste ca.
300000, og Størstedelen af disse Penge hentedes i
Statskassen. Ved Udgangen af 1849 var Sparernes
Tilgodehavende gaaet ned til 7,4 Mill. Rbd., hvad der
betød en Nedgang med 15 $\frac{0}{100}$ fra Slutningen af 1847.

I det sidste Krigsaar vokser Sparekassekapitalerne
paany, og Væksten fortsætter sig derefter i rask Tempo.
Men med deres Anbringelse i Statskassen var det nu i
alt væsentligt forbi. I 1854 — det Aar, for hvilket
den første nogenlunde udtømmende Sparekassestatistik
foreligger — indestod i Statskassen kun 8,1 $\frac{0}{100}$ af samt-
lige Midler. 5,3 $\frac{0}{100}$ var anbragt i Statspapirer, 12,1 $\frac{0}{100}$
som Indlaan i andre Pengeinstituter eller i Aktier,
2,8 $\frac{0}{100}$ var Kassebeholdning og 71,4 $\frac{0}{100}$ var anbragte i
Udlaan til private. Man kan herefter allerede nu se
bort fra Anbringelsen i Statskassen. Den spiller fra

nu af kun en ganske underordnet Rolle. Og efter forskellige Indskrænkninger i Løbet af 1850'erne gør Regeringen omsider fuldstændig Ende paa den ved Bekendtgørelsen af 29. Marts 1862, hvorefter al Indbetaling til Forrentning i Statskassen af umyndiges Midler, offentlige Stiftelsers Midler, Stiftsmidler og Sparekassemidler skulde ophøre fra 31. s. M.

Herefter henstod kun nogle ret ubetydelige Rester, hvoraf den sidste paa 30,000 Rdl., tilhørende Ringsted Sparekasse, uddroges 1871.

Efter alt, hvad der saaledes foreligger, tør man derfor fastslaa, at den Anbringelsesmaade, som af mange har været anset som den oprindelige for Sparekasserne, for det første ikke var den oprindelige, for det andet kun har været af nogen Betydning i den ene Fjerdedel af det Aarhundrede, Sparekasserne nu har virket i, og for det tredje i denne Periode har vist sig ret uheldig saa vel for Sparekasserne som for Staten. Det væsentligste gode, man kan sige om den, er, at den maaske har hjulpet Sparekasserne over Begyndelsesvanskelighederne, og dette er endda tvivlsomt.

Fra Midten af forrige Aarhundrede kan man derfor betragte Sparekasserne som det, de var til at begynde med, og som det, de nu er: Kreditinstitutioner — Mellemand mellem dem, der har Kapital til Anvendelse, og dem, der har Anvendelse for Kapital. Det er som saadanne, at de i den følgende Tid har virket og udviklet sig.

Det økonomiske Opsving, som udmærkede Tiden efter 1850, forblev naturligvis ikke uden Indflydelse paa Sparekasserne. Medens der i 1850 var 36 Sparekasser med et Tilgodehavende for Sparerne paa ca.

16 Mill. Kr., var Antallet i 1856 steget til 47 og Tilgodehavendet til 47 Mill. Saa kommer Krisen, der dog for Sparekassernes Vedkommende først ret mærkes i 1858. Ved Udgangen af dette Aar var Antallet steget til 56, men Tilgodehavendet gaaet ned til 44 Mill.

Da Sparekasserne imidlertid opfyldte alle de Krav, Krisetiden stillede til dem, voksede de herefter betydeligt i Publikums Gunst og Tillid. Selv Krigsaaret 1864 udviser derfor en Fremgang trods det, at Kasserne atter en kort Tid bliver Genstand for Run og Panik. Efter Krigen kommer saa den folkelige Bevægelse i Bondestanden, og denne sætter sig bl. a. Frugt i en hidtil ukendt Fremgang saa vel i Sparernes Tilgodehavende som navnlig i Sparekassernes Antal.

Hvad der præsteredes med Hensyn til Oprettelsen af nye Kasser i det Tiaar, der fulgte nærmest efter 1864, er i Virkeligheden vidunderligt. Det synes nu for Alvor at være gaaet op for Befolkningen, hvilket betydningsfuldt økonomisk Hjælpemiddel Sparekasserne kunde være, og hvilken økonomisk Magtstilling de kunde sikre. Thi det kan ikke skjules, at der laa et Magtspørgsmaal bag den store Fremgang. Det var Modsætningen mellem By og Land, det var Landmændenes Iver for at frigøre sig for den Afhængighed, de mente at have været underkastede fra Byernes Side, der var Drivfjederen til Oprettelsen af de mange nye Kasser.

Allerede det første Femaar viser en stærk Fremgang. Antallet af Kasser steg i dette fra 75 i 1864 til 123 i 1869 eller med gennemsnitlig 10 Kasser om Aaret. Langt stærkere blev dog Tilvæksten i det næste Femaar, idet Antallet ved Udgangen af 1874

var steget til 342, hvad der betød en aarlig Gennemsnitstilvækst af ikke mindre end 44 nye Kasser.

At det var Landdistrikterne, der i hele denne Udvikling tog Têten, vil fremgaa af følgende lille Tabel:

Der fandtes:

	I 1864	I 1874
I København	2	3
- Provinskøbstæderne ..	56	86
- Landdistrikterne	17	253
I hele Landet	75	342

Det maa tilmed herved erindres, at adskillige Landbosparekasser i begge de nævnte Aar havde deres Domicil i Byerne, og at dette navnlig er Tilfældet i det sidste af Aarene. Adskillige af de i Tiaaret i Byerne oprettede Sparekasser hørte i Virkeligheden til Landbosparekasserne (saaledes Landbosparekasserne i Aakirkeby, Nyborg, Grenaa, Hjørring og Vejle). Noget aldeles nøjagtigt Udtryk for Sparekassernes Fordeling mellem By og Land er Tabellen altsaa ikke. Dette gør dog her mindre til Sagen. Ved at lade de omtalte By- og Landbosparekasser i Tabellen optræde under Byerne opnaas desuden det, at denne bliver et nogenlunde rent Udtryk for Tilvæksten i Sognesparekasserne; og det var navnlig dem, der i det omtalte Tiaar, og forøvrigt en Tid endnu, mylrede frem.

Hvad nu angaar Tilvæksten i Sparernes Tilgodehavende, da kunde denne vel ikke maale sig med Tilvæksten i Kassernes Antal; men dog var den betydelig. I Aaret 1864 udgjorde Tilgodehavendet 75 Mill. Kr., i 1869 var det steget til 112 Mill. og i 1874 var det gaaet op til 197 Mill. Tilvæksten vejer saa meget

mere til, som Bankerne i det sidstnævnte Femaar vokser ret stærkt frem og tager deres Del af de store Kapitalmasser, der nu stilles til Pengeinstituternes Raadighed.

At der herved ikke blot var Tale om nyskabte Kapitaler, siger dog sig selv. Der var ganske sikkert for en meget stor Del kun Tale om Kapitaler, der hidtil havde været udlaant privat, men som nu gik over til Anbringelse gennem Pengeinstitutterne. Det er kun naturligt, at noget saadant i stor Udstrækning maatte blive Tilfældet i en Tid med et saa stærkt økonomisk og socialt Røre som det, der da fandt Sted, og med en saa levende Konkurrence mellem de forskellige Pengeinstituter, der ved alle Midler søgte at drage Kapitalen til sig.

Hele det Røre, der som Følge af alt det anførte herskede i og om Sparekasserne, havde imidlertid til Følge, at Offentlighedens Opmærksomhed i høj Grad henledtes paa disse. Man begyndte at spørge sig selv, om den omtalte Masseproduktion af nye Sparekasser nu ogsaa virkelig var sund, om der var Trang til dem, og om Institutionen nu ogsaa var en saadan, at man med god Samvittighed kunde overlade den Forvaltningen af en saa betydelig Del af Nationens Kapitalformue. Fra mange Sider fremkom en levende Kritik; og de Røster var ikke faa, der forlangte, at Sparekasserne skulde »vende tilbage til det oprindelige«, hvorved man i al Almindelighed forstod deres filantropiske Virksomhed for Smaakaarsfolk, men ikke sjældent dog ogsaa det, man da mente var noget oprindeligt: Midlernes Indsættelse i Statskassen. De egentlige Forretninger skulde Sparekasserne overlade til Bankerne. Den nuværende Generaltolddirektør fremsatte saaledes

i Nationaløkonomisk Forening en meget skarp Kritik saa vel af Sparekassernes Organisation som af deres Virkemaade (se nærværende Tidsskrifts 5. Bind, Side 301 ff.). Dog betegner han med Rette al Tale om, at Sparekasserne skulde tvinges til at vende tilbage til det oprindelige, som »en taabelig Anakronisme«.

Kritiken tog især Fart, da de daarlige Aar 18⁷⁷/₇₈ tvang Sparekasserne til at opsigte en Mængde Prioriteter, hvad der medførte en Del Forstyrrelse i Kreditforholdene. Sparekasserne afholdt saa selv nogle Møder for at faa Forholdene belyste og eventuelt enes om en Fællesoptræden. Det største af disse Møder afholdtes i Aarhus i Begyndelsen af 1878. Her var Nationalbankdirektør Levy og Professor Falbe Hansen tilstede som indbudte Talere. Efter nogen Diskussion vedtog man Oprettelsen af en Sparekasseforening og fastslog desuden en Del ret strænge Bestemmelser, som Medlemmerne af denne Forening skulde underkaste sig.

Kort efter viste det sig imidlertid, at Aarhus Sparekasse var insolvent, idet der ved en Opgørelse, foretagen pr. 1. Januar, viste sig en Underbalance paa 155000 Kr. Dette i Forbindelse med et Par andre Kalamiteter af samme Art bevirkede saa, at Lovgivningsmagten tog Sagen i sin Haand. Der nedsattes en Kommission, hvori Etatsraad Levy, Professor Falbe Hansen og flere Sparekasssemænd havde Sæde, og Resultatet blev et Udkast til en Sparekasselov med mange indskrænkende Bestemmelser og et ikke saa ringe Indgreb i det Selvstyre, som Sparekasserne hidtil havde glædet sig ved.

Saaledes forlangtes det, at Indlaansrenten ikke

maatte gaa højere end 4⁰/₀ p. a. (Etatsraad Levy foreslog 1 Øre daglig pr. 100 Kr. eller 3,65⁰/₀ aarlig), fremdeles, at der til Udbetaling af Summer paa 2000 Kr. og derover skulde kræves en Opsigelsesfrist af 6 Maaneder, at der skulde tilvejebringes en Reservefond paa 10⁰/₀ af Sparernes Tilgodehavende, at Bestyrelsesmedlemmer og Revisorer skulde vælges af Amts- og Kommunalraad o. s. fr. Flere af disse Bestemmelser gik over i det Forslag, Regeringen forelagde i Landstinget (bl. a. Levys Forslag om en Maksimalrente af 1 Øre daglig), og Landstinget fulgte i det væsentligste Regeringsforslaget. Da Sagen kom for i Folketinget, udarbejdede dette imidlertid et helt nyt Forslag, der med en ganske uvæsentlig Ændring blev til Loven af 28. Maj 1880.

Denne Lov lod Sparekassernes Selvstyre i Fred. Og den forsøgte paa intet Punkt at skrue Udviklingen tilbage. Tvertimod. De Bestræbelser, som Statsmagten i Tidernes Løb havde gjort sig for at udvikle Sparekasserne til selvstændige Kreditinstitutioner, fik ved Loven den lovgivende Magts Tilslutning. I Overensstemmelse hermed kalder Loven sig ogsaa »Lov om Spare- og Laanekasser«.

Det er, som om Sparekasserne herefter kommer ind i mere smult Vande. Der bliver stille om dem. Og i denne Stilhed arbejder de videre paa det en Gang givne Grundlag. Men nu fremtræder, efterhaanden med stærkere og stærkere Magt, en Faktor, som vel havde gjort sig gældende før, men som nu bliver den

væsentligste blandt alle dem, der er bestemmende for Sparekassernes Udvikling. Det var Bankerne. Disse vokser jo nu frem i stort Antal — godt 100 eller over $\frac{3}{4}$ af de nu eksisterende Banker er blevne til efter 1880 — og de breder sig desuden ved Filialer og Kontorsteder til snart sagt enhver Krog af Landet. De bliver da ganske naturligt Sparekasserne stærke og ivrige Konkurrenter; og deres Konkurrence vil navnlig kunne spores i Tiden efter 1895.

Hvad nu angaar Tilvæksten i Sparekassernes Antal og Størrelse, saa er denne, som det var at vente, dels efter den stærke Udvikling omkring Aaret 1870, dels efter den langvarige økonomiske Stagnationsperiode, der fulgte efter, gaaet en Del mere stilfærdigt og jævnt for sig. Aarene 1877 og 1878 var Tilbagegangsaar, idet Sparernes Tilgodehavende i disse gaar ned fra 221 til 200 Mill. Kr. Men derefter gaar det atter fremad, om end foreløbig langsomt. Saa kommer de store Konverteringer i Slutningen af 80'erne, der paa en Gang kaster store Kapitaler ind i Sparekasserne, og Tilgodehavendet stiger i disse Aar fra 377 Mill. i 1886 til 501 Mill. ved Udgangen af 18⁸⁹/₉₀. Derefter bliver Tilgangen atter jævn, stiger saa ret betydelig lige efter Midten af 90'erne, men forvandles til en stærk Tilbagegang i Slutningen af Aarhundredet. Medregnes Banker med Sparekasseafdelinger, var Tilgodehavendet ved Udgangen af Aaret 18⁹⁸/₉₉ 680 Mill.; i det følgende Regnskabsaar falder det saa med 12 og i det derpaa følgende paa ny med 4 Mill., saa at det den 31. Marts 1901 udgjorde 664 Mill. Kr.

At denne Tilbagegang for en stor Del skyldes Anbringelser i Obligationer og Aktier er vel sikkert

nok, og at den store Lockout i 1899 bidrog sin meget betydelige Del er ogsaa utvivlsomt; men man tør uden at sige for meget tilskrive Bankernes i disse Aar særlig voldsomme Konkurrence en meget væsentlig Del af Skylden for Tilbagegangen. Et Vidnesbyrd herom turde det saaledes være, at regner man med de egentlige Sparekassers Kapitaler (altsaa eksklusive Bankernes Sparekasseafdelinger), bliver Tilbagegangen endnu større end nævnt, idet vi da kan konstatere en Tilbagegang i de nævnte 2 Aar paa 22 Mill., nemlig fra 597 til 575 Mill. Kr.

En lignende Tilbagegang finder Sted i 19^{07/08}. Men her var det betegnende nok Bankernes Sparekasseafdelinger, der gik stærkt tilbage; thi medens man, naar disse medregnes, kan notere en Tilbagegang fra 853 til 839 Mill., er der i de egentlige Sparekasser en Fremgang fra 717 til 723 Mill. Kr.

Vil man have et hurtigt Overblik over Væksten siden 1850, kan man tage det fra Tiaar til Tiaar. Herefter stiller Tilvæksten sig saaledes:

	Antal Kasser	Sparernes Tilgodehavende	
		uden Banker Kr.	med Banker Kr.
1850.....	36	15,960000	—
1860.....	38	56,385000	—
1870.....	168	118,492000	—
^{31/3} 1881.....	446	253,816000	—
> 1891.....	540	449,442000	509,954000
> 1901.....	536	575,269000	664,665000
" 1908.....	540	723,102000	839,183000

Spørger man om Anbringelsen af Sparekassernes Kapitaler, da giver følgende Tabel Oplysning herom.

Anbringelserne var pr. 31. Marts 1908:

	Kr.	%
Kassebeholdning	26,939325	3,5
Indenlandske Obligationer..	171,004093	21,0
Udenlandske do. ..	22,077237	2,8
Aktier.....	11,139220	1,4
Udlaan i Landejendomme ..	246,967230	31,5
» i Købstadejendomme	132,327865	16,9
» mod Haandpant	22,412827	2,8
» » Selvskyldner- kaution	88,917834	11,3
» til Kommuner	40,772146	5,2
» iøvrigt.....	8,854204	1,1
Faste Ejend. og Inventar...	5,665265	0,7
Forskelligt.....	7,429438	0,9
Ialt...	784,506684	100,0

At Sparekassernes væsentligste Betydning efter den Udvikling, de har gennemløbet fra deres første Begyndelse til Nutiden, ikke længer ligger paa det filantropiske Omraade, vil være klart. Institutioner, der raader over de efter vore Forhold saa betydelige Kapitaler, som Sparekasserne ligger inde med, har selv sagt deres Hovedbetydning paa det økonomiske Omraade. Ikke heller er det blot under Synsvinklen: Sparekasser, at de nu maa ses. De har utvivlsomt gjort en stor og god Gerning netop som Spareinstitutioner; men den Betydning, de har haft og har som Udlaansinstitutioner, tør dog idetmindste sidestilles hermed. Thi hvad har det ikke betydet for den danske Produktion, at saa store Kapitalmængder er komne den tilgode? At de ikke alle skylder Sparekasserne deres Tilblivelse, er her alt gjort opmærksom paa. Men selv for de Kapitalers Vedkommende, som er

skabte uafhængig af Sparekasserne, tør det dog i al Fald siges, at de er blevne betydeligt lettere og mere almindeligt tilgængelige gennem Sparekasserne, end de vilde have været uden disse. Og ikke mindst tør det regnes Sparekasserne til Fortjeneste, at en Mængde Smaafolk paa billige Vilkaar og uden mange Vanskeligheder har faaet Del i det uundværlige økonomiske Hjælpemiddel, som Kapital nu en Gang er, og derved har hævet sig baade økonomisk og socialt.

Men ligger Hovedvægten som anført paa det økonomiske Omraade, er det filantropiske Formaal derfor ikke tabt af Syne. At opdrage Folk til Sparsommelighed og hjælpe dem til et Nødfond er saaledes en Sag, der endnu er Sparekasserne magtpaaliggende. Sparemærkesagen er bl. a. et Vidnesbyrd herom, hvorved maa erindres, at adskillige Sparekasser havde Sparemærker før Dansk Sparemærkekasse saa Lyset, og at endnu flere den Dag i Dag har deres egne Sparemærker. Ad denne Vej er betydelige Beløb opsamlede. Tyendespareforeningerne er et nyt Vidnesbyrd. De staar sædvanligvis i Forbindelse med en Sparckasse, der ofte betaler Driftsomkostningerne eller giver Tyendet en ekstra Sparepræmie eller begge Dele.

Og hvad Ledernes Arbejde angaar, saa ydes det endnu mange Steder gratis eller dog for en saa ringe Betaling, at det nærmest falder ind under Begrebet Velgørenhed. Dette er Tilfældet i forskellige større Sparekasser, men det kommer navnlig frem i Sognesparekasserne.

Fremdeles lægger det filantropiske Formaal sig paa en smuk Maade for Dagen i Bestræbelserne for at holde Udlaansrenten lav og derved vedvarende kunne

komme Smaamanden til Hjælp. Naar vore Sparekasser saaledes gentagne Gange er gaaet med til en saadan Forholdsregel som en Indskrænkning i Rentefodens frie Bevægelighed, skyldes dette ikke mindst Ønsket om til Held for Menigmand at kunne holde Udlaansrenten paa et lavt Niveau.

Endelig viser Sparekassernes filantropiske Karakter sig naturligvis i de aarlige Bortgivelser af Beløb i velgørende Øjemed. Hvor meget der i Tidernes Løb ialt er udgivet paa denne Maade lader sig ikke nu konstatere; men ifølge de af Statistisk Bureau siden 1874 foretagne Opgørelser er der siden dette Aar udgivet ca. $6\frac{1}{2}$ Mill. Kr. I Nutiden svinger Beløbet mellem 200000 og 300000 Kr. aarlig.

En rig og smuk Udvikling har vore Sparekasser at se tilbage paa. Ingen vilde ved deres første Fremtræden kunne have spaaet dem en saadan Fremtid. At de helt skulde have undgaaet de Skær, som Pengeinstituter saa ofte strander paa, kan man selvfølgelig ikke forlange. Saa vel ved Uredelighed som ved uheldige Anbringelser har de i Tidernes Løb lidt Tab. Ikke mindst har jo de sidste Aar afsløret adskilligt i saa Henseende. I Forhold til Helheden forsvinder dog dette. Som Helhed har Udviklingen været rig og sund, og Resultatet godt. For vort Folks Sparsommelighedssans har Sparekasserne været et stærkt og sundt Incitament, for dets produktive Virksomhed har de været en uvurderlig Støtte. Blandt vore Pengeinstituter indtager de en fremragende Plads. Maatte Fremtiden have en lige saa smuk Udvikling at opvise som Fortiden.
